

УПРАВЉАЊЕ ПОКРЕТОМ ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ ЗНАЊА И НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТИ

УПРАВЛЕНИЕ ДВИЖЕНИЕМ ЦИВИЛИЗАЦИЕЙ ЗНАНИЯ И НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ

Александар Костић¹
Србија

Сажетак: Аутор разматра проблем кретања цивилизације знања. Он указује на значај цивилизације знања и националног идентитета. Аутор испитује економије знања у контексту глобализације. Он наглашава феномен когнитивне еволуције, и друге моделе знања. Будућност је такође предмет његовог истраживања. Аутор се бави учењима Бруно Латоура и ноосфере.

Кључне речи: цивилизација знања, национални идентитет, економија знања, ноосфера, отуђење, еволуција.

Резюме: Автор исследует проблему движения цивилизации знания. Он указывает на значение цивилизации знания и национальной идентичности. Автор исследует экономику знания в условиях глобализации. Он подчеркивает явление когнитивной эволюции и других моделей знаний. Постчеловеческое будущее также предмет его исследования. Автор занимается учением Бруно Латура и ноосферой.

Ключевые слова: Цивилизация знания, национальная идентичность, экономика знания, ноосфера, отчуждение, эволюция.

УВОД

Процес глобализације као планетарна појава данас има велике могућности захваљујући информативној епохи. Том процесу помаже унапређивање професионалног знања. Данас постоји тзв. *типско* образовање које не зависи од земље, језика итд. Једно од главних средстава које омогућује такво образовање је Интернет. У будућности држава ће бити све мање централизована, што ће омогућити да професионална знања буду самостални производ.

„Водећи економисти предвиђају да би у 'цивилизацији знања' темпо инфлације знања требало да буде битно нижи од темпа обичне инфлације, јер се функције нових знања добијене у процесу обучавања или за време професионалне делатности у постиндустријској епохи знатно шире. Знања у 'цивилизацији знања' биће производ и фактор производње, предмет транзита, а такође средство нове организације друштва. Она су као ресурс слична

¹ aleksandar.kostic@zurnbis.rs

финансијским, материјалним, војним и другим ресурсима, неопходна за очување безбедности, мониторинга и обнављања институција власти и управљања, могу бити искоришћена као реклама и роба. Битна карактеристика треба да постане 'индивидуализација знања', које се схвата не као створено од стране индивидуе (што је такође могуће), него као индивидуална карактеристика која сеже у дубину спознаје. На тај начин се постиже суштина спознаје – она није у ширини 'општег', него у 'индивидуалном', 'приватном', 'посебном', ако се примењују филозофске категорије“².

Сложено обликовани свет знања управо се огледа у *цивилизацији знања* која се, као што видимо, у постиндустријској епохи све више шири и постаје производ. Ако већ говоримо у категоријама производа, транзита, организације друштва, онда се подразумева да оно има и своју цену. Међутим, све што има цену конкурише на тржишту. Нас интересује колико је *унификација знања* битна за одредницу *цивилизације знања*, и хоће ли то довести до засићености и стагнације или ће то значити стални, континуирани раст знања. „У постиндустријском друштву заснованом на *цивилизацији знања* принцип *подудараности* није толико важан (не ради се о противзаконитој делатности). Потпуно је објашњиво да је *друштво* дужно да одговара индивидуи, да би задовољило потребу у реализацији самозапослености итд. При томе, разноврсност није професионални нонсенс, него се признаје као норма. Она постаје основа издржавања нове организације друштвеног живота. Очигледно је да ће растућа *производња знања* постепено потискивати *производњу материјалних предмета*, тј. *шаблонску производњу* као тиражирање предмета биће удес мањине.

Зато ће образовање, укључујући и професионално, бити тражено у традиционалном, класичном, али обновљеном облику навике смањења *шаблонске производње*, и у све ширем коришћењу професионализације која одговара развоју економије знања.“³

Суштина је садржана у томе да цивилизација знања подразумева, пре свега, *креативност* и да шаблонизација производње предмета неће бити њен резултат. Напротив, развијаће се *економика знања* која подразумева усклађеност са индивидуалном потребом како на плану квалитета, тако и на плану естетике, филозофије итд. Другим речима, значајна већина објективно није

² Российская академия государственной службы при президенте Российской Федерации, Глобализация, под общей редакцией В. А. Михайлова и В. С. Буянова, Издательство РАГС, Москва, 2008, стр. 217-218.

³ Исто, стр. 217.

способна да учествује у формирању *цивилизације знања*. То ће бити привилегија креативних грађана, успешних корпорација и држава. Онако како се развија покрет *цивилизације знања* требало би да се развија и тржиште знања. То подразумева конкуренцију, избор одређеног квалитета знања као образовне услуге. След догађаја у први план истиче *тржиште способности* на коме ће продуценти новог знања имати прођу. Ово не подразумева безалтернативну конкуренцију, већ смислену кооперацију, сарадњу, узајамно деловање, и то изван националних граница.

1. ЦИВИЛИЗАЦИЈА ЗНАЊА У УСЛОВИМА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Цивилизација знања у условима глобализације подразумева стално унапређење образовања, нарочито професионалног. Све то не би било могуће без утицаја информатике. Многи савремени мислиоци скрећу пажњу на то да развој светске цивилизације почетком 21. века доводи до низа трансформација, па се с правом говори о *новом стадијуму* који се различито формулише: *постиндустријско друштво, постмодерна, информацијско друштво* итд. Знање је специфичан производ за чију економску анализу нису применљиви појмови класичне политичке економије која се бави робом, јер преношење знања човека човеку за разлику од предаје робе не лишава оног ко је то знање предао истог. Речју, *економија знања* има за претпоставку нове начине анализе економске реалности. То се исто односи и на социологију која се бави *цивилизацијом знања*. Цивилизација знања и са њом повезане нове информационе технологије омогућавају да се информација добије из најудаљенијих извора. Она је све разноврснија, а њена цензура је практично немогућа. Информација је доступна људима који живе на најудаљенијим местима на земљи. Ничу *умрежена друштва* људи који се никада лично нису срели и који се вероватно никада неће ни срести. На тај начин се ствара нова ситуација. Успешно се развија когнитивна социологија, когнитивна социјална психологија, па чак и когнитивна политикологија. У том контексту доживљава бум и *когнитивна наука* која покушава да интегрише истраживања спознаје у разним дисциплинама. Она обједињује психологе, математичаре, логичаре, филозофе итд. „Битно се мењају задаци образовања. Главни задатак образовања постаје не само стицање знања, већ и овладавање начинима стицања и коришћења знања, тј. начинима стваралачког и критичког мишљења. Ствар је у томе, да

интензивни развој науке води брзом застаревању знања. Уз то савремена цивилизација све чешће доводи човека у контакт са проблемима чије решење претпоставља примену нестандартних метода. У тој ситуацији образовање је потребно да промени свој карактер: да се преобрати из простог усвајања готових знања, навика и вештина, у обучавање начинима самосталне спознајне делатности.

Појава *цивилизације знања* колосално увећава могућности човека. Поставља га пред озбиљни изазов зато што се у новој ситуацији појављују такви проблеми за чије решавање нема средстава. Ако ти проблеми не буду решени, претња ће се надвити над оним што ми називамо културом и чак над самим човеком.⁴

Култура је, као што знамо, сложена појава и она има механизме да одвоји све што је вредно за једно друштво и да не допусти псеудо-знању да овлада друштвом. Ипак, требало би знати да постоји хијерархија и самог знања. Тако се може говорити о знању које је важно за све. Затим о знању важном за конкретне циљеве и одређене групе људи. Међутим, у савременом друштву 21. века, нове информационе технологије не познају хијерархију у знању: псеудо-знање и знање су испреплетани, може се рећи у свим сферама живота. Веома је важно да корисник информације уме да одабере оно што се назива правим знањем. То је посебно карактеристично за Интернет који је нека врста симбола информационог друштва. Ту је често растегљива граница између реалног и нереалног, могућег и немогућег. Са губљењем те границе лако се изгуби основа за рационално планирање деловања. Нажалост, то није једина опасност. Савремене информационе технологије које посредују између извора и корисника информације могу бити употребљене за манипулативно деловање на спознају. Тако, када је у питању текст из књиге према њему се може односити критички, јер је могуће одложити књигу, спорна места поново прочитати, упоредити их са сопственим искуством итд. Међутим, када се ради, на пример, о телевизији то функционише другачије. Речи са екрана веома брзо прођу и гледалац није у стању да рационално оцени значење информације која својим сугестивним деловањем смањује способност критичког размишљања, што је још горе, телевизија може да фабрикује виртуелну реалност намећући

⁴ Россия в глобализирующемся мире: мировоззренческие и социокультурные аспекты, отв. Ред. В.С. Стёпин, Отделения общественных наук, Секция философии, социологии, психологии и права, Российская академия наук, Наука, Москва, 2007, стр. 64-65.

одређену интерпретацију догађаја којег у стварности није ни било. „Стари идеал европске културе – индивидуа, која слободно, без спољашњег притиска, доноси одлуке на основу сопствених размишљања, иако је то парадоксално, постаје све неостваривија у савременом информационом друштву, него што је то било пре сто година. Зато што савремене информационе технологије имају нове могућности за манипулацију свешћу, за гушење људских слобода.“⁵

Савремена техника као производ науке налази се у свакој кући (персонални рачунар, телевизор и сл.), што није био случај доскора. Другим речима, наука и техника нису имале директан однос са свакодневним животом, или бар не у тој мери. У савременој западној цивилизацији се све више говори и пише о кризи. То је практично постала филозофска тема. Савремена цивилизација уопште губи способност да за разлику од епохе Просвећености буде интегришући културни фактор. То је због тога јер не уважава свакодневну свест и мање динамичне традиционалне форме попут религије, мита, моралности, итд. Зато није случајно што су супротстављени свет науке и технике са једне стране и животни свет човека са друге. Те супротности неки истраживачи чак називају и непријатељским. Тако и долази до парадоксалне ситуације да „динамика научног прогреса доводи до губитка значења научних слика света као средства за достизање јединства културе“⁶.

Животни свет човека у 21. веку се карактерише хиперкомуникативношћу, односно све постаје комуникација, а ако је то тако онда комуникације и нема. Уместо ње остаје мноштво саопштења и екрани који гледају на гледаоце уместо обрнуто. Из комуникације је нестала рефлексија и што је најгоре – субјект. Догађај губи значење новине јер кроз неко време се јављају свежије новости. Разлог што је све то тако треба тражити у „терору шематизације“⁷.

Свесни смо да се свака информација не може посматрати као знање, иако постоје све основе да се утврди да је информационо друштво – цивилизација знања. Тако се рађа нова грана економске науке – економика знања. Она се бави изучавањем економских процеса који су директно или индиректно повезани са производњом

⁵ Исто, стр. 65.

⁶ Lübbe H, Die Wissenschaften und ihre kulturellen Folgen. Über die Zukunft des common sense, Rheinisch-Westfälische Akademie der Wissenschaften, Vorträge G 285, Geisteswissenschaften, Opladen, 1987, S. 43.

⁷ Бодрийяр Ж, В тени молчаливого большинства, или конец социального, Издательство Уральского университета, Екатеринбург, 2000.

и пласирањем знања. Знање је у суштини специфичан производ који је увек тражен. Њему није потребна реклама иако се у образовању често догађа да се знање нуди као роба која има цену. Они који рекламирају знање истичу квалитет истог, што указује да услуга знања није свуда иста. Она зависи од од квалитета али као што видимо и од умешности рекламирања. Управо то може бити погубно за усвајање знања у новом моделу образовања. Када се ради о роби, уколико потрошача давалац рекламе превари, он ће једноставно престати да је купује. Са знањем је то другачије. Његова „куповина“ траје перманентно и тек се на крају школовања види укупан резултат. Недовољно знање није могуће вратити као сваку другу робу.

2.ХИПЕРКОМУНИКАЦИЈА И ОТУЂЕНОСТ КАО ПРОДУКТИ ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ ЗНАЊА

У покрету *цивилизације знања* друштвени процеси су веома динамични. Човек је стално у новим и неочекиваним околностима. У таквим условима он губи осећај сопствене стабилности. Критеријуми за нормално у свету нису стандардизовани и у сваком тренутку нормално може да прерасте и трансформише се у екстремност или чак ненормалност. Некада је ризик био врста аномалије, а данас је свакодневна појава у човековом животу. Он улази у неокласичну структуру животног света. У условима хиперкомуникације човек је све отуђенији. Он види област животног света уз посредство Танатоса (Зигмунд Фројд). Жели да упозна границе својих могућности. У арсенал свакодневних догађања у ери цивилизације знања су кршење закона, преваре супружника, наркотици, суицид, итд. Последица *брзине живљења*, а самим тим брзине смене старих новим знањима се огледа на паранормалном плану као што су појава депресије, неуроза, психоза итд. За човека техногене културе навика да ради са рачунаром и другим техничким средствима као и његова укљученост у проток информација и систем комуникација радикално мењају његов животни свет у поређењу са светом његових предака. Брзина којом се живи и усвајају знања у много чему имају нерелексивни предзнак. Због тога често долази до нераумевања људи различитих култура и епоха. Иако се бришу националне језичке и друге границе које су раније сметале разумевању људи и дијалогу култура у техногеној цивилизацији долази до *антропологизације* науке: „Донедавно се сматрало да се биолошка еволуција давно завршила и да нова етапа еволуције која је

наступила после појаве *Homo sapijensa* повазана искључиво са развојем 'неорганског тела' човека у облику културе коју је створио. У то исто 'неорганско тело' су укључена знања створена од стране човека. Човек се мења културно. Он се мења психолошки (под утицајем културе коју ствара). Међутим, когнитивна еволуција у принципу не може да утиче на људску телесност. Таква представа донедавно се сама по себи подразумевала. Свеједно савремена истраживања која су постала могућа у оквирима савременог когнитивног преокрета у наукама о човеку показују да те представе треба напустити. Показује се да развој цивилизације знања утиче на човека не само психолошки него и неурофизиолошки. Човек се мења такође и телесно. У сваком случају се мења његов мозак.“⁸

3. ЦИВИЛИЗАЦИЈА ЗНАЊА И НОВИ РИЗИЦИ

Данас се с правом у ери покрета *цивилизације знања* говори о еволуцији когнитивних способности. Дошло се до спознаје да појава живих бића на земљи не би била могућа без генетске информације. У току даље еволуције дошло је до саморађања другог типа биолошке информације коју називамо когнитивном. Тако се захваљујући моћним неурокомпјутерима отворила могућност истраживања процеса саморађања најпростијих когнитивних способности у вештачким неуронским мрежама које се састоје од формалних неурона. „Резултати компјутерског моделирања когнитивне еволуције вештачких организама дају реалну емпиријску основу да се претпостави да је когнитивна еволуција живих организама могла да се догоди захваљујући когнитивним метапрограмима. Из овога произилази да би когнитивна еволуција од организама са простим нервним системом до антропоида и гоминида, укључујући и савременог човека, - била у принципу немогућа ако се не би подупрла одговарајућом еволуцијом мозга тј. неуроеволуцијом.“⁹

Очигледно је да покрет цивилизације знања у својој основи садржи различите и испреплетане моделе знања и подразумева, пре свега, развој генетског инжењеринга, узајамне везе когнитивне еволуције и неуроеволуције генетике и неуробиологије, проблем социокултурне средине као селективног фактора когнитивне еволуције човека. Ово последње зато јер сваки значајнији прогрес у културној и социјалној еволуцији приморава људе да се биолошки (когнитивно) адаптирају на нову социокултурну средину.

⁸ Исто, стр. 70.

⁹ Исто, стр. 71.

Све у свему, цивилизација знања подразумева и нови ниво когнитивног развоја људи као претпоставку за даљу културну и социјалну еволуцију.

Данас се поставља питање да ли ће се у овом стадијуму *цивилизације знања* сачувати човек? Ф. Фукујама је већ говорио о *постљудској будућности*. Он сматра да је у новој цивилизацији могуће да ће живети они који уопште неће личити на данашњег човека. У овакав сценарио се уклапа и мисао А. Кестлера да је *Човек грешка еволуције*. Он је доказивао да са биолошке тачке гледишта човек не може да преживи. Међутим, човек не само да је преживео, него је на неки начин завладао природом пошто је створио вештачку цивилизацију (оруђа рада, језик, културу, социјалне институције итд.) и с правом се може рећи да је он и творац и производ те цивилизације. Високи темпо обнављања знања карактеристичан за информацијско друштво подразумева све бржу сменљивост социјалних структура и институција. Не заборављамо ни типове и начине комуникације који се такође брзо мењају. Многи до јуче авангардни процеси већ су ефемерни. Интегрисаност будућности и садашњости у јединствени ланац догађања у основи лежи у сваком индивидуалном „ја“. Свако рационално деловање има своју последицу и у директној је вези са колективним представама о дозвољеном и недозвољеном. У том смислу савремени западни свет преживљава *кризу индивидуалног идентитета*. Наравно, и многи други колективни идентитети су угрожени, а понајвише *национални*. Угроженост националног идентитета је у вези са ефемерношћу социјалних процеса и проблемом интеграције прошлости и будућности. Многе су комуникацијске препреке које са социјалним узајамним деловањем на индивидуалном плану доводе до разбијања идентитета, његовог фрагментизовања. Они који данас користе Интернет могу ступити у комуникацију са другим особама и створити „виртуелно Ја“ које се дијаметрално разликује од реалног. Данас се то сматра психичком болешћу. У спецификацији болести појавила се једна нова – интернет зависност. Многи су се побунили указујући да то није болест него нова норма савременог живота. Покрет *цивилизације знања* значи и покушај да се измени генски систем људске телесности, да се створи савршен човек за испуњавање различитих функција. Измена телесности није само сан, већ реална могућност да се изгради нова *генотехнологија*. Савремена етапа развоја *цивилизације знања* се идентификује са информационим друштвом које у принципу подразумева глобализацију света. Савремена цивилизација знања има потребу за

посебном индивидуом која се неће скривати иза анонимних одлука колектива, већ ће их доносити сама на свој ризик. Ово подразумева и личну одговорност.

Нова достигнућа науке и технике подразумевају и нове просторне и временске структуре. Тако је Тимоти Лајк приметио да „простор изграђен уз помоћ нове технике носи савршено другачији карактер – то је конструисано, а не богом дато, вештачки а не природни простор; информације се у њему преносе машинама, а не људима, оно је рационализовано, а не подруштвљено“.¹⁰

Наука има посла са новим системима које обједињују у себи социјалне, природне, техничке, управљачке и друге карактеристике. Појавиле су се нове дисциплине попут социјалне екологије, социјалне географије, биоетике, еколошке етике, социобиологије, итд. Битно се променио и предмет различитих научно-истраживачких пројеката. Њихов предмет истраживања постају сложени и динамички системи који укључују природне, техничке, управљачке и социјалне подсистеме. Дефекти који могу да се јаве у било ком подсистему, који подразумевају људски фактор, могу се исправити променом параметара неког другог подсистема, преквалификацијом стручњака, инжењера, као и повећаном контролом. Природа је постала социјализована и увучена у орбиту људске делатности. Глобализација је захватила и отровне материје које загађују човекову средину (вода, ваздух, земљиште, храна итд.). Велики број животињских врста је нестао. Исти је случај и са биљкама. У том контексту прете и невидљиве опасности попут радиоактивности. Човечанство је створило више од четири милиона хемијских једињења која се употребљавају у пољопривреди и опасна су по људско здравље или се до краја не зна степен опасности: „Наука ствара нове претње и нове ризике и заједно са тим је звоно које звони због претњи које већ постоје и које можемо очекивати у будућности. Покрећући нове истраживачке пројекте она разматра реалне и претње могуће у будућности, не само да би их предупредила, него и усмерила напоре људи на спречавању данашњих и сутрашњих катастрофа и криза. Социјални и научно-технички ризици се глобализују да би се спречили, требало би предузимати глобалне мере од стране низа националних држава, региона, и међународних организација. Када дође до таквих катастрофа државне границе и баријере се уклањају. Тада сви постају свесни ризика, али и заједничке судбине свих људи

¹⁰ Like T, Identity, Meaning and Civilisation: Detraditionalisation in Postmodern Space-Time Compression, Detraditionalisation, Oxford, 1996, p. 123.

подељених националним државама и царинским баријерама. Извор те свести је постојање објективних претњи и опасности. Водећа регулатива цивилизације постаје безбедност, а мотив нове наднационалне солидарности – заједнички страх.¹¹

Цивилизација знања сама по себи, имајући у виду све ове проблеме и ризике које смо навели, подразумева развијање целог низа наука *бисферног циклуса* – биогеохемија, биогеоценологија, еволуциона генетика, итд. Ове науке су прошириле свест о планетарној улози живе материје, људске делатности, разума, и потребу за истраживањем нових сложених система који садрже социјалне и природне процесе. Ова истраживања развијају идеју о саморегулацији природних екосистема, али и идеје самоорганизације унутар отворених система у току еволуције. У самом центру савремене филозофије науке је *социјална филозофија науке*.

4. УЧЕЊЕ БРУНА ЛАТУРА

Савремени социолог науке Бруно Латур постао је парадигматично познат по својој крилатици по којој носи назив његов чланак: „Дајте ми лабораторију и ја ћу преврнути свет“¹².

Он истиче скривене технолошке могућности истраживачке делатности. Запазио је да се као резултат тога мењају и функције лабораторија. Оне су место примењене науке која се оријентише на стварање и усавршавање технологије. Сви алгоритми истраживања и њихови резултати су претходно добијени и урађени у лабораторијама. Они се примењују не само за добијање нових знања и разраду нових технологија него и за практично опслуживање многих сфера делатности. У раду конкретно говори о пољопривреди. Он пише да ће научници све учинити да репродукују лабораторијску праксу. Пошто се научни факти производе унутар лабораторије потребно је обезбедити да се они слободно шире преко скупих мрежа унутар којих ће се подржавати њихова, како он каже „крхка“ ефикасност. То значи да ће се друштво претворити у велику лабораторију, односно ширење лабораторија у областима које само пре неколико десетина година нису имале ничег заједничког са науком, онда је то очигледан пример стварања поменутих мрежа. Он уједно покреће питање о „научности“ науке. Бруно Латур говори о

¹¹ Бек У, Общество риска. На пути к другому модерну, Прогресс - Традиция, Москва, 2000, стр. 60.

¹² Латур Б, Дайте мне лабораторию и я переверну мир, Логос, Москва, 2002, № 5-6 (35).

продирању истраживачке делатности у многе сфере живота, што је могуће захваљујући усавршавању технологија. На тај начин је у чланку метафорично представио размишљања о нераскидивости и узајамним везама „микро“ и „макро“ нивоа, тј. прелазима из једног стања у друго на путу развоја.

Латур се бавио и питањем идеје политичке екологије која је покренула значај политичког принципа када се ради о животној средини. Он сматра да основа политичког принципа треба да буде брига о животној средини. Међутим, у пракси је ту приметан застој. Ипак, он закључује да политика не може да заштити интересе природе јер је она створена да заштити интересе човека и њега сматра субјектом. Она може да заштити природу само ако се „наоружа“ субјективним квалитетима и природним правима која су раније припадала само човеку. Наравно, то води апсурдној ситуацији. Разговори о глобалним природним кризама су увек субјективни. Значај политичке екологије је у томе што она указује на контраст између јасних и одређених научних појмова и оних непредвидивих који излазе из оквира тих појмова захваљујући сложености света са свим својим контроверзама и унутрашњим узајамним повезаностима.

Нас је посебно заинтриговало Латурово парадигматично запажање да ће се друштво преобратити у *велику лабораторију*. То је, наравно, тачно. Ми бисмо додали да у покрету цивилизације знања само друштво и то светско није ништа друго до једна велика лабораторија чији су резултати непредвидиви, али у њој ће се још дуго експериментисати, тражити и откривати нове могућности и захваљујући којој могуће је да ће се „превртнути свет“. Када кажемо *превртнути свет*, пре свега, мислимо на *промену свести* која схвата и прихвата *цивилизацију знања*, која представља прелаз *из једног стања у друго*.

5. НООСФЕРНА ОРГАНИЗАЦИЈА ПРОЦЕСА НА ЗЕМЉИ

Када је реч о цивилизацији знања постоји читав низ проблема који се решавају или су већ решени, а који се односе на карактеристичне услове ноосферне организације процеса на земљи:

1. Насељеност људима целе планете.
2. Усавршавање средстава веза и размена информација.
3. Јачање веза, где спадају и политичке, између земаља света.
4. Почетак савладавања геолошке улоге човека у процесима који се догађају у биосфери.

5. Ширење граница биосфере и излазак у космос.
6. Откривање нових извора енергије.
7. Једнакост људи свих раса и религија.
8. Повећање улоге народних маса у решавању питања спољашње и унутрашње политике.
9. Слобода научне мисли.
10. Ефикасан систем образовања народа, ликвидација глади и сиромаштва, свођење болести на минимум.
11. Разумна промена природе Земље с циљем да постане способна да задовољи материјалне, естетске и духовне потребе становништва чији број стално расте.
12. Искључити ратове из живота друштва.¹³

Већи део ових услова је испуњен. На Земљи нема места која су недоступна човеку, развијена је мрежа комуникација где спада и Интернет. Информације све брже стижу до човека и самим тим се повећавају његове интелектуалне могућности. Космос је постао поприште надметања великих сила, стварају се моћне међународне друштвене и политичке структуре које би да обједине свет. Човек открива нове изворе енергије где спада и атомска. Управо због опасности од атомске енергије врше се истраживања за коришћење сунчане, геотермичке и друге енергије.

Друга половина услова данас још увек није остварена. Ту се, пре свега, мисли на ноосферу и на човека свесног који неће бити роб својих животних потреба. Тек ако човечанство нађе могућности да савлада данашње противуречности може да рачуна на савладавање глобалне кризе. Како је утврдила Организација за пољопривреду и храну при Уједињеним нацијама (FAO) данашњи ниво развоја технологија планете може да прехрани најмање 25 милијарди људи. Међутим, наука је утврдила да ће се „стабилизација становништва догодити у границама од 10 до 15 милијарди људи“¹⁴.

Свесни смо да се данас на основу учења о ноосфери фактички гради концепција одрживог развоја. Ноосферни поглед на свет се ослања на:

- а) науку која тачно зна границе своје применљивости и која подразумева одговорност човека за планету на којој живи;

¹³ Яншина, Ф. Т, Эволюция взглядов В. И. Вернадского на биосферу и развитие учения о ноосфере, Наука, Москва, 1996, стр. 73.

¹⁴ Капица, С. П, Феноменологическая теория роста населения Земли, Успехи физических наук, 1996, Т. 166, № 1, стр. 63.

б) филозофију коју треба стално подвргавати сумњи због утврђивања истине (постмодернистичка концепција слично древним софистима, принципијелно се одриче категорије истине, па самим тим није на истим позицијама са ноосверним погледом на свет).

Проблем савременог друштва је у дубоком јазу између *техничких могућности* човека и његовог *морала*. Зато није чудо што се данас све више говори о *ноофобији*. То је страх од достигнућа науке што подразумева и страх од тога да ли ће човек наћи *разумни* излаз из кризе. Овде се треба задржати на чињеници да многи научници истичу разлику између *разума* и *интелекта*. Та разлика је и препрека на путу формирања ноосфере. Они кажу да је *разум способност стварања хармоније и тражења етички оправданих решења за кризу*. Она подразумева знање о природи ствари, док интелект има за циљ да *реши задатак независно од етичких категорија*. Задатак ноосферног погледа на свет је да *помири* ове две категорије. О томе је говорио још Вернадски В. И. истичући однос науке и религије: „Ако се загледамо у целокупну историју хришћанства у вези са вековним спорењем са науком, приметимо, да под утицајем последње схватање хришћанства почиње да поприма нове облике, и религија се подиже у такве висине и спушта у такве дубине душе где наука не може да је прати... како хришћанство није одолело науци, него је у тој борби дубље одредило своју суштину, тако и наука у туђој за њу области не може да сломи хришћанску или другу религију него само ближе да одреди и појасни начине свог управљања.“¹⁵

Вернадски говори у својим радовима да је задатак човека да чува своју планету и сву физичку Васељену која је без човека осуђена на пропаст како је то одавно постало јасно физичарима који су средином „19. века открили друго начело термодинамике – закон раста ентропије и затворених система. Контрапунктално у односу на тај закон могу да стоје благородне енергије Творца, у односу на које Васељена може да постане отворен систем само при свести човека о његовој космичкој улози, а спровођење тих енергија у свет омогућава разум и стваралачка способност човека. Ноосферни поглед на свет има главни аксиом признавање улоге човека у Васељени као бића које има разум и вољу, чији живот има смисао и намену, а не јавља се само празном игром стихијских сила природе. На тај начин он се битно разликује како од *скептичког позитивизма*,

¹⁵ Вернадский, В. И, Избранные труды по истории науки, АН СССР, Институт истории естествознания и техники, Архив АН СССР, Москва, 1981, стр. 52.

који се боји и избегава и само постављање таквих питања, тако и од *атеистичког песимизма* таквих мислилаца као што су Ф. Енгелс и Ф. Ниче... 'Научни доказ' о постојању Творца фактички би уништио право на слободан избор личности, преобративши Веру у Знање. Основни постулати погледа на свет не доказују се, као и догме вере, не може се утврдити, да постулат о издвојеној улози Разума и његовог носиоца – човека – у Васељени је подударан како са библијским схватањем света тако и са закључцима савремене физике. За веру на првом месту не стоји 'доказ', већ подвиг избора управо оних погледа, који на најбољи начин одговарају квалитету личности која бира своју веру.

Живот човека, у сагласности са тим постулатом, није бесмислен, он га изводи на пут служења творцу, који не жели да уништи своју прелепу творевину.¹⁶

Очигледно да бављење људским духом и законима размишљања представља дубљи и садржајнији начин да се изабере стратегија опстанка у ери „цивилизације знања“. У том контексту наведени истраживачи и истичу неопходност прелаза на ноосферни пут развоја. Другим речима, претерано прагматичан прилаз свету неће довести до решења кризе која није само економска већ и морална и што је најважније духовна, већ је појачати. Зато се данас ноосфера истиче као разумни начин (noos – разум) да се дође до решења проблема који муче планету. Глобализација у том контексту мора да узме у обзир значај ноолошких наука јер без људског духа који у себи обједињује сва знања па и оних који се тичу Бога и религије човечанство може само себе да уништи.

6. ГЛОБАЛИЗАЦИЈА, ЦИВИЛИЗАЦИЈА ЗНАЊА И НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ

Процес глобализације, посебно ако се агресивно намеће од проевропски опредељених елита, изазива одбрамбене реакције. Многи се осећају угроженим јер сматрају да промоција интеграције угрожава начела националног и територијалног идентитета. Свесни смо да Европска унија не представља цео свет. Међутим, европске интеграције су парадигматичне за процес глобализације. Прво, политичке елите свих земаља чланица Европске уније на велика звона проповедају и афирмишу процес интеграција као једини излаз

¹⁶ Режабек Б. Г, Учение В. И. Вернадского о ноосфере и поиск пути выхода из глобальных кризисов, Век глобализации 1/2008 (журнал), стр. 166 - 167.

за све недаће ових друштава. Са малим изузетком Велике Британије, ово је правило не само у земљама Европске уније већ и у већини земља које се граниче са њом попут балканских земаља. Међутим, свака медаља има и своје наличје. Велики део самог европског становништва настоји да афирмише и у први план истакне припадност нацији и све друге вредности које се могу назвати културним идентитетом. Ту се појављује једна контроверза која је сваки даном све очигледнија: припадност нацији се супротставља држави која се сматра заробљеником европске наднационалности. Тако је јавно мњење у најмању руку подељено. „Ксенофобичне реакције против повећане имиграције потичу националистичку политику, укључујући – у неким земљама попут Аустрије и Швицарске – екстремистичку националистичку политику за коју се чинило да су је еуропски грађани заувек одбацили.“¹⁷

Мишљења смо да наставак процеса европске интеграције, пре свега, зависи од тога колико је угрожен национални идентитет сваке државе чланице. Наравно, то није одвојено од националног интегритета. За нацију је важно да и поред интеграције она задржи сувереност и независност. За њу је битно да се њена култура развија и обнавља, јер без тога даља интеграција ће наићи на непремостиве препреке. Другим речима, ако се интеграција намеће и поставља наднационални дискурс као нешто што је апсолутно надмоћно над националним, онда засигурно ће доћи до раста расизма и ксенофобије и жеље људи да потврђују свој идентитет. Ту треба додати и чињеницу да су многи политички демагози (како их једни виде), односно заштитници националних вредности попут Лепена у Француској или Хајдера у Аустрији, некритички наглашавају националну културу недвосмислено се изјашњавајући против странаца у њиховим земљама, што доводи до раста ксенофобије и нестабилности ових друштава. За разлику од, на пример, Француске која је након револуције потиснула националне идентитете у други план (мислимо да је Кастелсов термин „искоренила“ прејак) у име универзалног начела демократског грађанина, или Немачке код које је етничка чистоћа нације остала нетакнута иако има милионе имиграната, јер је јасно да они никада неће постати Немци. Национални идентитет много је сложенији у другим земљама које су вишенационалне попут Шпаније, Велике Британије или Белгије. Сложеност је утолико већа што на пример Каталонија и Шкотска настоје да потврде свој идентитет подржавајући Европску унију, заобилазећи на тај начин шпанску, односно британску владу.

¹⁷ Manuel Castells, *Kraj tisućleća, Golden marketing*, Zagreb, 2003, стр. 251.

Очигледно да су интеграције на принципу Европске уније за неке узор док друге чине неспокојним. Зато је по свој прилици најприхватљивији модел за европске интеграције онај који се заснива на економској повезаности, али и културној децентрализацији. Овај дуализам не мора да има негативан предзнак. Напротив, Европа има перспективу уколико све своје вредности не супротставља појединачним националним идентитетима, већ нађе начина да „процес уједињења врши између снажних вјетрова глобализације и топлих огњишта заједница“¹⁸.

Ова Кастелсова реченица најбоље илуструје на који начин је могуће безболно премостити антагонизме између универзалног наднационалног идентитета и националних идентитета народа чије су државе чланице Европске уније.

7. ЗАКЉУЧАК

Свесни смо да *цивилизација знања* утиче на национални идентитет преко институционализације Европе, односно умрежених друштава. Зато смо и прво објаснили како у оквиру интеграција функционишу односи на плану националног и наднационалног идентитета. Данас нико не може порећи да Европска унија није постигла успех када су у питању интеграције. То је делимично и зато што „Еуропска унија не потискује постојеће нације – државе него је, напротив, важан инструмент за њихово преживљавање под увјетом да нације државе поступно предају дио свога суверенитета у замјену за веће судјеловање у свјетским условима и домаћим збивањима у доба глобализације.“¹⁹ За тако нешто битно је управљање тим процесима. Оно се најбоље види у сложеној и променљивој геометрији европских институција које управљају процесима, али у доношењу одлука значајну улогу имају националне владе. Када је у питању *цивилизација знања* она помаже интеграцијама јер знање само по себи је опште добро свих народа. Очигледно је да се интеграција Европе не може остварити само политичким инжењерингом, већ и друштвеним трендовима који укључују *цивилизацију знања* као заједничку парадигму националног и наднационалног. Имамо у виду да сваки значајан научник припада одређеној нацији, религији, али у исто време врло добро разуме да оно за шта се преко науке бори има наднационални и свеопшти карактер. Са тог становишта идентитет не остаје искључиво на

¹⁸ Исто, стр. 353.

¹⁹ Исто

разини националног и ако се тај тренд настави европске интеграције ће отићи даље од заједничког тржишта. Европско уједињење, гледано дугорочно, није могуће без европског идентитета. А опет, Европски идентитет није могућ без „усисавања“ најбољих вредности националних идентитета, што ће помоћи да сви Европску унију доживљавају као свој дом. Свесни смо да је „цивилизација знања“ само један беоцуг у ниски потребних и темељитих разрада вредности које ће чинити неки будући европски идентитет.

8. ЛИТЕРАТУРА

1. Бек У, Общество риска. На пути к другому модерну, Прогресс - Традиция, Москва, 2000.
2. Бодрийяр Ж, В тени молчаливого большинства, или конец социального, Издательство Уральского университета, Екатеринбург, 2000.
3. Вернадский, В. И, Избранные труды по истории науки, АН СССР, Институт истории естествознания и техники, Архив АН СССР, Москва, 1981.
4. Яншина, Ф. Т, Эволюция взглядов В. И. Вернадского на биосферу и развитие учения о ноосфере, Наука, Москва, 1996.
5. Капица, С. П, Феноменологическая теория роста населения Земли, Успехи физических наук, 1996, Т. 166, № 1.
6. Castells Manuel, Kraj tisućleća, Golden marketing, Zagreb, 2003.
7. Латур Б, Дайте мне лабораторию и я переверну мир, Логос, Москва, 2002, № 5-6.
8. Lübke H, Die Wissenschaften und ihre kulturellen Folgen. Über die Zukunft des common sense, Rheinisch-Westfälische Akademie der Wissenschaften, Vorträge G 285, Geisteswissenschaften, Opladen, 1987.
9. Like T, Identity, Meaning and Civilisation: Detraditionalisation in Postmodern Space-Time Compression, Detraditionalisation, Oxford, 1996.
10. Режабек Б. Г, Учение В. И. Вернадского о ноосфере и поиск пути выхода из глобальных кризисов, Век глобализации 1/2008 (журнал).
11. Российская академия государственной службы при президенте Российской федерации, Глобализация, под общей редакцией В. А. Михайлова и В. С. Буянова, Издательство РАГС, Москва, 2008.

12. Россия в глобализирующемся мире: мировоззренческие и социокультурные аспекты, отв. Ред. В.С. Стёпин, Отделения общественных наук, Секция философии, социологии, психологии и права, Российская академия наук, Наука, Москва, 2007.

Рукопис приспео: 11.07.2011.

Одобен за штампање: 19.07.2011.